

Eesti ajalookirjanduse aastapreemia 2009

Käesoleva aasta 4. mail kuulutati Tallinna Linnaarhiivis välja järjekordne Eesti ajalookirjanduse aastapreemia laureaat. Preemia jagamise traditsioon sai alguse 1995. aastal. Preemiat väljastavate asutuste ring on võrreldes algusaegadega laienenud, mõne asutuse struktuur ja nimetus on muutunud. Praegu annavad preemiat ühiselt välja Ajalooarhiiv, Akadeemiline Ajalooelts, Eesti Ajaloomuuseum, Pärnu Muuseum, Riigiarhiiv, Tallinna Linnaarhiiv, Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut ning Tartu Ülikooli Ajaloo ja Arheoloogia Instituut. Olukorras, kus Eesti Teadusinfosüsteemi hindamislähtekohad ühelt poolt ja turunõudlust ära aimata püüdvad kirjastamiselisest teiselt poolt hindavad professionaalset eestikeelset ajalookirjutust madalalt, on vajadus niisuguse, erialaringkondade sisulise tunnustuse järele ilmselge.

Ajalookirjanduse aastapreemia 2009 nominente oli kümme, neist kaks allikapublikatsiooni (Christian Kelch. Liivimaa ajaloo järg. Sissejuhatus, tõlge, kommentaarid Ivar Leimus. Eesti Ajalooarhiiv, Tartu, 2009; Dissidentlik liikumine Eestis aastatel 1972–1987. Dokumentide kogumik. Koostanud Arvo Pesti. *Ad fontes*, 17. Riigiarhiiv, Tallinn, 2009), neli artiklikogumikku (Läänemere provintside arenguperspektiivid Rootsi suurriigis 16/17. sajandil, III. Koostanud Enn Küng. Eesti Ajalooarhiivi toimetised, 17 (24). Eesti Ajalooarhiiv, Tartu, 2009; Vene impeerium ja Baltikum. Venestus, rahvuslus ja moderniseerimine 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses. Koostanud Tõnu Tannberg ja Bradley Woodworth. Eesti Ajalooarhiivi toimetised, 16 (23). Eesti Ajalooarhiiv, Tartu, 2009; Uuemaid aspekte märtsiküüditamise uurimisest. *Varia historica* IV. Koostanud Olev Liivik, Hiljar Tammela. Eesti Ajaloomuuseum, Tallinn, 2009; Reis [nõukogude] läände. Kuurortlinn Pärnu 1940–88. Artiklite kogumik. Koostanud Tiit Kask, Aldur Vunk. Pärnu Linnavalitsus, Pärnu, 2009); kolm väitekirjade põhjal valminud monograafiat (Tõnno Jonuks. Eesti muinasusund. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, 2009; Inna Põltsam-Jürjo. Liivimaa väikelinn Uus-Pärnu 16. sajandi esimesel poolel. Argo, Tallinn, 2009;

Helmut Piirimäe. Rootsi riigimajandus Eesti- ja Liivimaal XVII sajandil. Eesti Üliõpilaste Selts, Tartu, 2009) ja üks koguteos (Setomaa 2. Vanem ajalugu muinasajast kuni 1920. aastani. Koostajad ja toimetajad Heiki Valk, Anti Selart, Anti Lillak, peatoimetaja Mare Aun. Eesti Rahva Muuseum, Tartu, 2009). Niisiis oli möödunud aasta saak üsna rikkalik ja mitmekesine.

Ivar Leimuse tõlgitud ja kommenteeritud Christian Kelchi „Liivimaa ajaloo järg” ootasid kindlasti põnevusega kõik vanema ajaloo huvilised, seda eriti pärast kroonika esimese osa tõlke ilmumist (Christian Kelch. Liivimaa ajalugu. Tõlkinud Ivar Leimus, toimetanud Kai Tafenau, Helina Tamman. Eesti Ajalooarhiiv, Tartu, 2004). Nii põhjalikku ülevaadet, nagu pakub pastor Kelchi kroonika Eesti ajaloo dramaatilisest perioodist 17. sajandi lõpul ja 18. sajandi algul, ei sisalda ükski teine ajalooallikas. Lisaks Ivar Leimuse ladusale tõlkele on kroonika eestikeelse väljaande valmimisel suur panus ka raamatu toimetajal Kai Tafenaul.

Arvo Pesti koostatud kogumik dissidentlikku liikumist puudutavatest dokumentidest on heaks aluseks Eesti teisisititsemise ajaloo kirjutamisel. Selle tundliku teema puhul väärib eriti rõhutamist kogumiku koostaja aus lähenemine oma ainesele.

Enn Küngi koostatud kogumik Läänemere provintside ajaloost Rootsi ajal on juba kolmas omataoline. Kogumikud „Läänemere provintside arenguperspektiivid Rootsi suurriigis 16/17. sajandil” I ja II ilmusid Enn Küngi koostamisel Eesti Ajalooarhiivi väljaannetena vastavalt 2002. ja 2006. aastal. Seekord leiab lugeja kogumiku kaante vahelt silmapaistvalt laia teemaderingi argi- ja isikuajaloost kuni poliitikani.

Tõnu Tannbergi ja Bradley Woodworth'i koostatud kogumik venestamisest Baltikumis on üles ehitatud rõhutatult probleemikeskselt. Venestusküsimusest ja selle tagamaadest tsaarimpeeriumis saab lugeja hea ülevaate nii kogumiku mahukast sissejuhatastest kui ka artiklitest. Autorite seas on ülekaalus välismaised uurijad.

Olev Liiviku ja Hiljar Tammela koostatud märtsiküüditamise teemaline kogumik esindas

nominentide seas konverentsikogumikke. Selles žanris ja iseäranis selle teema juures ei ole kuigi kerge saavutada ühtlast esitust ja värsket vaatenurka, ent kõnesoleva kogumiku puhul on mõlemad ülesanded hästi õnnestunud. Lugejale pakutakse märtsiküüditamise – Eesti 20. sajandi ajaloos nii tuttava ja paljuräägitud sündmuse – kohta tõepoolest uusi teadmisi.

Tiit Kase ja Aldur Vungi koostatud artiklite-kogumik sõjajärgsest Pärnust kui kuurortlinnast oli tõsiste teemade seas omamoodi meeleolukas vaheldus, muu hulgas ka kogumiku mitmekesise ja vaimuka fotovaliku tõttu. See ei tähenda kindlasti kogumiku kergekaalusisust. Vastupidi – tähelepanu nõukogudeaegse linnaajaloo vastu on seni piirdunud esmajärjekorras lühemate arhitektuurilooliste käsitlustega, „Reis [nõukogude] läände” võiks aga ärgitada teisigi linnu ja asulaid oma viimase poolsajandi ajalukku tõsisemalt suhtuma.

Tõnno Jonuksi doktoritööd „Eesti muinasusund” võib pidada julgeks püüdeks anda ülevaade usundiloost läbi kogu muinasaja, mida ükski arheoloog ei ole seni sõandanud ette võtta. Teha järeldusi inimeste religiooni või õigupoolest vaimumaailma kohta kõige laiemas mõttes üksnes arheoloogiliste leidude põhjal on tõsine väljakutse. Monograafia põhjalikkust ja mahtu näitab ainuüksi 46 lehekülje pikkune kasutatud kirjanduse loetelu.

Helmut Piirimäe „Rootsi riigimajandus Eesti- ja Liivimaal XVII sajandil” põhineb autori 1974. aastal kaitstud ja seni avaldamata doktoritööl. Trübis ilmununa on see klassikalises stiilis kirjutatud, hulgaliselt arvandmeid pakkuv uurimus nüüd kättesaadav laiemale huviliste ringile.

Mare Auna, Heiki Valgu, Anti Selarti ja Anti Lillaku koostatud ja toimetatud koguteose „Setomaa 2” näol on tegemist Setumaa ajaloo seni kõige põhjalikuma käsitlusega, mis koondab lisaks Eesti autoritele ka Vene ajaloolaste uurimusi. Autorid ja koostajad on suutnud Setumaa mineviku rekonstrueerimisel ammutada märkimisväärse hulga ainet arheoloogias andmetest – on ju kirjalikke allikaid eriti Setumaa vanema ajaloo kohta säilinud kasinalt. Muukeelsed (sh. setokeelsed) pikemad vahelokkuvõtted laiendavad potentsiaalsete lugejate-kasutajate ringi ning lisavad väljaandele koloriiti. Raamat paistab silma suurepärase kujunduse ja rikkalike illustratsioonidega.

Kuigi aastapreemia komisjon (Mati Laur, Andres Kasekamp, Tiina Kala) tunnustas kõrgelt kõiki nominente, langes aastapreemia

Inna Põltsam-Jürjo. Foto: H. Tamman

laureaadi tiitel komisjoni üksmeelsel otsusel raamatule, milles häid omadusi leidis ühtede kaante vahel kõige rohkem. Selleks oli Inna Põltsam-Jürjo „Liivimaa väikelinn Uus-Pärnu 16. sajandi esimesel poolel”. Eesti väikelinnu puudutavaid keskaegseid allikaid on säilinud väga napilt ja see on tänini pärssinud ka väikelinnade vanema ajaloo põhjalikumat akadeemilist käsitlemist. Autor ei ole sellest lasknud ennast heidutada, kasutades maksimaalselt ära olemasoleva – nii kirjalikud allikad kui ka arheoloogiaandmed. Raamatus on seatud eesmärgiks anda varauusaegse Uus-Pärnu linnaelust võimalikult mitmekülgne ülevaade. Illustratsioonid ei ole mitte ainult silmailuks, vaid aitavad lugejal saada hea ettekujutuse allikatest, millega autor on töötanud.

Ülal kirjeldatu puudutas vaid neid raamatuid, mis olid esitatud Eesti ajalookirjanduse aastapreemia 2009 nominentideks, see ei tähenda aga, et sellega möödunud aastal ilmunud heade ja oluliste Eesti ajalooaamatute loetelu piirduks. Pidades silmas nii aastapreemia nominente kui ka teisi 2009. aastal ilmunud eestikeelseid ajaloo-alaseid originaaluurimusi, võib möödunud aastat kokkuvõttes pidada Eesti ajalookirjutusele viljakaks ning jääda huviga ootama järgmiste aastate nominentide töö tulemusi.

Tiina Kala